

С.І.ВЛАСЕНКО *

КАРПАТСЬКИЙ РЕЙД СУМСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО З'ЄДНАННЯ ПІД КОМАНДУВАННЯМ С.А.КОВПАКА: ОГЛЯД ДОКУМЕНТІВ ФОНДУ ЦДАГО УКРАЇНИ

Подается повний огляд документів про Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С.А.Ковпака, який відбувався впродовж червня – жовтня 1943 р. Матеріали зосереджено у фонді з'єднання, котрий зберігається у Центральному державному архіві громадських об'єднань України.

Ключові слова: *Сумське партизанське з'єднання, Карпатський рейд, ЦДАГО України, документ.*

Основним джерелом вивчення історії німецько-радянської війни 1941–1945 рр. є документи, які зберігаються в державних архівних установах України. Однією з умов їх ефективного використання виступає наявність відповідного довідкового апарату (включає у себе путівники по архівних фондах, довідники, покажчики, огляди, картотеки, бази даних). Розуміючи його багатофункціональність, архіви велику увагу приділяють саме тематичним документальним розробкам. Як наслідок, актуальність тієї чи іншої теми дослідження стимулює створення довідкового апарату до певних комплексів архівних документів.

Історія війни й до сьогодні залишається однією з найбільш актуальних тем при вивченні періоду ХХ ст. Незважаючи на величезний науковий доробок, утілений в обширній історіографії, ґрунтовного студювання потребує низка проблем, які з різних причин не отримали належного висвітлення, мають неоднозначні оцінки, містять односторонні або упереджені висновки, а також певні невирішені питання. Серед них і тематика радянського партизанського руху на окупованій нацистами території України. І хоча вона була однією з найбільш запитаних в історіографії часів СРСР, її вивченням займаються також і сучасні вітчизняні дослідники, оскільки актуальність окремих питань дотепер очевидна. Зокрема, продовжують викликати інтерес проблеми кількісного складу учасників партизанської боротьби, втрати серед них, результати бойової та диверсійної діяльності, а також особливості побуту партизанів, взаємовідносини з командуванням, місцевим населенням тощо. У контексті цих питань доцільна підготовка тематичних міжфондових і пофондових оглядів архівних документів шляхом повного виявлення за визначеною темою, систематизації, аналізу й характеристики їхнього складу та змісту. Це сприятиме подальшому вивченню актуальних історичних тем.

Об'єктом нашого дослідження став Карпатський рейд, проведений Сумським партизанським з'єднанням під командуванням С.А.Ковпака по

* Власенко Світлана Іванівна – кандидат історичних наук, начальник відділу використання інформації документів Центрального державного архіву громадських об'єднань України (Київ)
E-mail: svlasenko@cddago.org.ua

території Житомирської, Рівненської, Тернопільської, Станіславської (нині – Івано-Франківська) та Кам'янець-Подільської (нині – Хмельницька) областей у період із 12 червня по 1 жовтня 1943 р. Основна мета полягає в огляді й аналізі документів, що містять інформацію про цей похід, і які відклалися у фонді з'єднання, що зберігається у Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Ці документи було передано в на той час ще партійний архів Інституту історії партії при Центральному комітеті КП(б) У Комісією з історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. при Академії наук УРСР у 1950 р. Зосереджені вони у фонді №63 «Перша Українська партизанська дивізія імені двічі Героя Радянського Союзу С.Ковпака (Сумське партизанське з'єднання), 1941–1945 рр.». Загалом 256 справ, і в понад 50-ти з них є документи щодо Карпатського рейду. Слід зазначити, що інформація про матеріали цього фонду наводиться в підготовлених співробітниками ЦДАГО України путівнику¹ та довіднику². Самі ж тексти документів або витяги з них опубліковано у збірниках документів³. Крім того, вони лягли в основу наукових статей та монографій⁴, які стосуються діяльності Сумського партизанського з'єднання загалом чи проведеного ним Карпатського рейду зокрема.

Документи, у котрих розкривається перебіг і результати походу в Карпати, у фонді Сумського партизанського з'єднання представлено наказами з основної діяльності та з особового складу по з'єднанню (військова частина №00117) й окремих загонах (Путівльський, Глухівський, Шалигінський, Кралевецький); вхідними, вихідними радіо- та шифрограмами; листуванням з Українським штабом партизанського руху (УШПР) і партизанськими формуваннями про координацію проведення бойових, диверсійних операцій, забезпечення зброєю й боєприпасами, нагородження бійців; звітами командування з'єднання та звітами, рапортами, донесеннями окремих загонів про бойову, диверсійну, розвідувальну, політико-масову роботу під час рейду, про матеріально-технічне

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України: Путівник. – К., 2001. – С.179–180.

² Україна партизанська: Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945 рр.): Наук.-довід. вид. / Авт.-упор. О.В.Бажан, А.В.Кентій, В.С.Лозицький та ін. – К., 2001. – С.49–53.

³ Від Полісся до Карпат: Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С.А.Ковпака (червень – вересень 1943 р.): очима учасників, мовою документів / Упор. А.В.Кентій, В.С.Лозицький. – К., 2005. – 304 с.; *Кентій А.В.* Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання С.Ковпака у світлі архівних документів (за фондами ЦДАГО України) // Історичний журнал. – 2005. – №2. – С.87–95; Партизанская война на Украине: Дневники командиров партизанских отрядов и соединений: 1941–1944 / Сост. О.В.Бажан, С.И.Власенко, А.В.Кентий, Л.В.Легасова, В.С.Лозицкий (рук.). – Москва, 2010. – С.78–130; *Руднев С.В.* Щоденник про Карпатський рейд. – 2-ге вид. – К., 1949. – 76 с.

⁴ *Гогун А.* Сталинские коммандос: Украинские партизанские формирования, 1941–1944. – Москва, 2012. – С.107–111; *Загоруйко М.М., Юденков А.Ф.* Крах плана «Ольденбург» (о срыве экономических планов фашистской Германии на оккупированной территории СССР). – Москва, 1974. – С.338; *Кентій А.В.* Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання під командуванням С.Ковпака 1943 р. // Енциклопедія історії України. – Т.4. – К., 2007. – С.122–124; *Кентій А.В., Лозицький В.С.* Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941–1944). – К., 2005. – С.157–160; *Іх же.* Радянські партизани 1941–1944: світло й тіні. – К., 2010. – С.22–25; *Курас І.Ф., Кентій А.В.* Штаб непокорєнних (Український штаб партизанського движєнія в годы Великой Отечественной войны). – К., 1988. – С.98–99; Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине: 1941–1944: В 2 кн. – Кн.2: Партизанская борьба. – К., 1985. – С.249–250 та ін.

забезпечення, відправку поранених у радянський тил; стройовими записками про бойовий та кількісний склад; списками особового складу з'єднання й окремих загонів; щоденниковими записами учасників рейду; листівками та іншими документами окупаційних органів влади, що потрапили до рук партизанів у ході рейду або ж безпосередньо стосувалися його.

Найбільш інформативними серед усього масиву документів з'єднання є накази з бойової діяльності та особового складу. Можна стверджувати, що накази по з'єднанню за період Карпатського рейду збереглися в повному обсязі – у фонді відклалися по декілька їх примірників (рукописні й машинописні, оригінали та засвідчені копії; спр.18–21, 23, 218). Вони охоплюють період із 12 червня по 24 вересня 1943 р. і стосуються фактично всіх аспектів діяльності. Накази підписано командиром з'єднання С.А.Ковпаком, комісаром С.В.Рудневим та начальником штабу Г.Я.Базимою; після 3 серпня – без підпису С.В.Руднева, а після 22 вересня – за окремою нумерацією та за підписами С.А.Ковпака й В.О.Войцеховича як начальника штабу.

Найповнішою збіркою наказів по з'єднанню стала справа №21, в якій зосереджено накази, починаючи від №362, датованого 12 червня 1943 р., і закінчуючи №413 від 21 серпня 1943 р. (арк.4–73). Це – машинописні примірники, зроблені вже після виходу партизанів із рейду та засвідчені підписами С.А.Ковпака й Г.Я.Базими. У справі ж №20 зібрано машинописні примірники наказів, створених безпосередньо у ході рейду (арк.89–198). Усі вони містять підписи командира з'єднання С.А.Ковпака, комісара С.В.Руднева (до 3 серпня, тобто до моменту його загибелі), начальників штабу Г.Я.Базими (до 22 вересня) та В.О.Войцеховича (після 22 вересня, виконував обов'язки замість пораненого Г.Я.Базими). Перші три накази датовано 12 червня 1943 р., останній – 24 вересня 1943 р. Усього у цій справі зібрано 45 наказів, починаючи з №363 і закінчуючи №404 та №2–4 (після призначення В.О.Войцеховича начштабу). Відсутні накази №362, 364–368, 405–406 віднаходимо у справі №21 (арк.4–4 зв., 6–12 зв., 65–66).

Крім машинописних примірників, у фонді зберігаються й рукописи наказів. Зокрема, у справі №18 зосереджено написані від руки накази №392 а та №399 а від 20 липня, №403 а від 3 серпня й №403 а від 5 серпня 1943 р. (арк.129–141 зв.). Усі документи засвідчено підписами С.А.Ковпака й Г.Я.Базими. Наприклад, у наказі №403 а від 5 серпня 1943 р. (арк.140–141 зв.) йдеться про прорив партизанів у районі м. Делятин Станіславської області, про створення ударних груп, їх склад і маршрут. У цьому ж наказі зазначено, що 4 серпня зник безвісти комісар з'єднання С.В.Руднев (арк.141 зв.).

У справі №19 міститься лише один наказ без номера (рукописний примірник), датований 24 липня 1943 р. (арк.49–50), другий машинописний примірник якого, засвідчений підписами С.А.Ковпака та Г.Я.Базими, зберігається у справі №21 (арк.55). У ньому йдеться про те, що 24 липня 8 партизанів угорської національності, які влилися до з'єднання ще 28 липня 1942 р. під час сутички з ворогом у с. Стара Гута Середино-Будського району Сумської області, вирушили додому, в Угорщину. У справі №23 також зберігаються рукописні

примірники наказів №407–408 від 23 вересня та №409 від 24 вересня 1943 р. (арк.1–4 зв.). Вони дублюються у справі №20 (арк.196–198 зв.). Наприклад, у наказі №407 від 23 вересня йдеться про призначення командування з'єднання у зв'язку з виходом з оточення – С.А.Ковпак, П.П.Вершигора, В.О.Войцехович (спр.23, арк.1–1 зв.; спр.20, арк.197). Крім того, інтерес викликає й наказ №410 від 2 жовтня 1943 р. (спр.20, арк.209; спр.23, арк.4 зв.; спр.218, арк.22), де йдеться про зосередження командування після виходу з рейду у збірному пункті на поліському хуторі Конотоп.

На окрему увагу заслуговують накази, які хронологічно хоча й виходять за межі Карпатського рейду, проте містять статистичні дані про його результати: втрати обох сторін, трофеї, а також прорахунки та проблеми, що виникали під час походу. Так, у наказі по з'єднанню від 20 жовтня 1943 р. (спр.218, арк.24–28), поряд із даними про результати бойової діяльності, міститься інформація про втрати особового складу чотирьох партизанських підрозділів з'єднання: 199 убитих, 84 поранених та евакуйованих, 24 зниклих безвісти (арк.27). Кількісні дані про особовий склад окремих партизанських формувань містяться також і в наказах начальника штабу В.О.Войцеховича командирам 2-го та 4-го батальйонів (Глухівський і Крелевецький загони відповідно; спр.28, арк.44, 74). Крім того, у справі №28 зберігаються окремі накази командирам партизанських підрозділів щодо конкретних бойових операцій, перепідпорядкування бійців, характеристики на них, поповнення загонів, надання даних про бойовий і чисельний склад тощо (спр.28, арк.29–33, 41, 64).

Як бачимо, у фонді зберігся повний комплекс наказів по з'єднанню з бойової діяльності й особового складу за період Карпатського рейду. У них міститься детальна інформація про хід походу: напрямки руху, місця дислокації, завдання, результати бойових, диверсійних, розвідувальних дій, завдані німцям збитки та здобуті трофеї, втрати партизанів, поповнення загонів тощо. Значну увагу в наказах приділено дисципліні серед бійців, їхній поведінці, конспіративним діям, а також взаємовідносинам з українськими націоналістами та місцевим населенням. Слід зазначити, що при дослідженні цих документів необхідно брати до уваги й зіставляти всі наявні примірники, що дозволить достовірно відтворити хід рейду, його результати.

Крім того, у фонді зберігаються накази по Крелевецькому партизанському загону «Помста стахановців» (4-й батальйон) під командуванням В.М.Кудрявського за період із 12 червня по 4 вересня 1943 р. – №147–179 (спр.246, арк.30–46 зв.). У них йдеться про бойові завдання та участь в операціях, організацію й несення служби, порушення дисципліни, положення про дисциплінарні стягнення, зарахування та виключення зі списків загону, призначення на посади тощо. Наприклад, прориву в районі м. Делятин, перебігу подій під час виходу загону з Карпат стосуються накази №177 від 5 серпня, №178 від 6 серпня та №179 від 4 вересня 1943 р. (арк.44 зв. – 46 зв.).

До речі, слід відзначити, що в документах штабу Крелевецького партизанського загону збереглися оригінали протоколів двох засідань загальних партзборів, що проводилися в період рейду, 3 липня та 6 вересня 1943 р. (спр.249, арк.20–22 зв.). Інтерес викликає також і протокол засідання від 22 жовтня,

де наголошувалося, що «не дивлячись на труднощі маршу в Прикарпатську Україну, парторганізація, виправляючи окремі недоліки в процесі маршу, виконала повністю покладені [на неї] завдання» (арк.22 зв.).

Інформаційним доповненням до наказів по з'єднанню служать радіограми. Це – особливий вид документів, які містять оперативні дані про хід рейду, бойову, диверсійну, розвідувальну діяльність партизанів, їх матеріально-технічне забезпечення тощо. Аналіз вхідних і вихідних радіограм за період походу, здебільшого з УШПР та ЦК КП(б)У, показав, що у фонді з'єднання вони відклалися в невеликій кількості: вхідних – близько 20 (спр.31, арк.5–9, 12, 14; спр.34, арк.96–106), вихідних – 27 (спр.36, арк.8–11, 47–49; спр.38, арк.174, 177–194). Повний обсяг листування командування з'єднання з керівництвом партизанським рухом зберігається у фонді УШПР (ф.62, оп.1).

Вхідні радіограми стосуються таких питань: направлення в УШПР даних про бойовий і чисельний склад з'єднання й окремих загонів (спр.34, арк.96, 99, 103–104, 106); дислокація та пересування ворога (спр.31, арк.7, 14; спр.34, арк.105); матеріально-технічне постачання (спр.31, арк.8; спр.34, арк.98); кадрові питання; нагородження партизанів (спр.31, арк.10, 12). Вони охоплюють період із початку липня по 30 вересня 1943 р. На особливу увагу заслуговує лист члена військради Південного фронту М.С.Хрущова, адресований С.А.Ковпакові, С.В.Рудневу та всім партизанським загонам, який було надіслано заступником начальника УШПР В.Ф.Соколовим у вигляді радіограми 11 червня 1943 р. У ньому визначаються принципи взаємовідносин партизанів з українськими націоналістами. Зокрема, наказувалося не вступати в контакт і не виступати збройно проти «українських націоналістичних “партизанських” загонів» (спр.7, арк.2). Слід зазначити, що даний документ було створено ще в березні 1943 р. У справі №7 фонду з'єднання відклалося три його примірники: два рукописних – чорновий варіант із правками та скороченнями М.С.Хрущова від 22 березня (арк.3–7) та чистовий правлений від 23 березня 1943 р. і підписаний М.С.Хрущовим (арк.8–10); машинописний завірено В.Ф.Соколовим і датовано 11 червня 1943 р. (арк.2)⁵.

Вихідні радіограми охоплюють період від 10 липня по 30 вересня 1943 р. і стосуються здебільшого подій, пов'язаних із виходом з'єднання з рейду після прориву в районі м. Делятин на початку серпня. Тут міститься інформація про ситуацію з боєприпасами, озброєнням та харчуванням, про моральний стан бійців (спр.38, арк.177, 185, 192); результати бойової діяльності з'єднання (арк.178, 182 зв.); розвіддані (арк.18, 186–188, 190) тощо. На особливу увагу заслуговують радіограми С.А.Ковпака на ім'я М.С.Хрущова та Т.А.Строкача від 27 вересня 1943 р. з повідомленням про вихід з'єднання з Карпат (спр.36,

⁵ Поява цього документа не була випадковою. У фонді УШПР зберігаються радіограми щодо взаємовідносин радянських партизанів з українськими націоналістами. Наприклад, ще 11 грудня 1942 р. голова РНК УРСР Л.Корнієць та начальник УШПР Т.Строкач зверталися з цим питанням до командирів партизанських з'єднань – О.Сабурова, С.Маликова, С.Ковпака: «Повідомте вашу думку про методи боротьби й розкладу націоналістичних загонів та залучення їх до боротьби проти німців» (ф.62, оп.1, спр.1266, арк.89). Навесні 1943 р. кількість повідомлень про сутички радянських партизанів із націоналістами збільшилася. А лист М.Хрущова від 23 березня 1943 р. можна вважати офіційним розпорядженням щодо поведінки стосовно українських націоналістичних сил.

арк.48–49), а також на ім'я Й.В.Сталіна від 8 жовтня 1943 р., в якій подається детальний рапорт про результати рейду (спр.36, арк.8–11). Знаходимо в радіограмах і звідомлення про загибель комісара з'єднання С.В.Руднева. Так, 15 серпня С.А.Ковпак інформував УШПР: «Комісар частини Руднев невідомо де, немає зв'язку, прийняв заходи [з] відновлення зв'язку» (арк.179 зв. – 180). А в радіограмі М.С.Хрущову та Т.А.Строкачу від 27 серпня він уже повідомляв про обставини загибелі свого комісара (спр.36, арк.47).

Дещо інший характер має листування Сумського партизанського з'єднання з УШПР у формі доповідних записок, повідомлень, листів. Вони датуються липнем 1943 р. і містять узагальнену інформацію про бойовий та кількісний склад з'єднання, а також про результати рейду, ворожі сили, націоналістичні формування тощо (спр.43, арк.74–79). Відклався у фондів з'єднання й лист комісара Лельчицької партизанської бригади, секретаря підпільного Лельчицького райкому Поліської області Р.Л.Ліна у штаб Сумського партизанського з'єднання від 6 липня 1943 р. У ньому повідомляється, що «як подяку за розгром німецьких фашистів у містечку Лельчиці та в районі» населення відслужило молебень «за успіхи партизанів з'єднання» (спр.45, арк.39–39 зв.).

Загальна ж інформація про Карпатський рейд, зібрана й проаналізована здебільшого вже після його завершення, міститься у звітах штабу з'єднання в УШПР та ЦК КП(б)У, а також у рапортах, донесеннях і звітах окремих партизанських підрозділів до командування з'єднання. Так, у «Звіті командування з'єднання про бойову діяльність та партійно-політичну роботу загонів з'єднання за період із 6 вересня 1941 р. по 1 січня 1944 р.» йдеться і про рейд у Карпати (спр.1, арк.41–51, 89–89 зв.): підготовка, забезпечення боєприпасами, вибухівкою, медикаментами; обставини походу, проблеми з харчуванням та боєприпасами; взаємовідносини партизанів з українськими націоналістами, ставлення до них місцевого населення; вихід із Карпат, зміни в кількісному складі тощо. Крім того, є статистичні дані про чисельність усіх чотирьох батальйонів (загонів), які брали участь у рейді, на час його завершення – станом на 1 жовтня 1943 р. (арк.89–89 зв.).

Основним документом щодо результатів Карпатського рейду стала підписана С.А.Ковпаком «Звітна доповідь про бойову діяльність з'єднання партизанських загонів Сумської області за період з 12 червня по 1 жовтня 1943 р. (Рейд на Карпати)», підготовлена відразу ж після завершення походу (спр.4, арк.92–101). Тут міститься інформація про людські й матеріальні втрати ворога, здобуті трофеї; про складні умови перебування партизанів у Карпатах, своєчасне неврахування особливостей гористої місцевості; про настрої й ставлення місцевого населення, взаємовідносини з українськими націоналістами тощо. Як приклад, наведемо деякі підсумкові статистичні дані щодо бойової діяльності: вбито 3360 ворожих солдатів та офіцерів, полонено 96 чол., пущено під укіс 19 залізничних ешелонів, знищено 40 нафтових веж, 13 нафтосховищ, 3 нафтопереробних заводи, підірвано 333 автомобіля, 1 бронемашину й 4 танки, зруйновано 14 залізничних і 33 мости на шосейних дорогах (арк.96–97). Стосовно проблем, з якими зіштовхнулися партизани практично відразу після виходу в

район Карпат, зазначається: «[...] у дводенних боях командуванню стало зрозуміло, що для маневру в горах важка зброя наша та обоз не пристосовані» (арк.93). Згадується й про картографічну незабезпеченість: «У практиці війни не слід нехтувати дрібницями. Така “дрібниця”, як топографічні карти, які ніяк не спромігся постачити загонам Український штаб партизанського руху, зриває великі справи. Обіцяли перед[ати], а в рейд пішли без карт», – ідеться у висновках до звіту (арк.101). Також детально описується прорив у районі м. Делятин, результати раптового бою та вихід партизанів із Карпат окремими групами. Становить інтерес спостереження командування з'єднання щодо ставлення місцевого населення. Так, у звіті відзначається про відмінності в настроях мешканців гірських і рівнинних районів. Якщо другі ставилися до радянських партизанів «із більшим співчуттям», то в горах, особливо на прикордонні з Угорщиною, настрої гуцулів часто був «майже ворожим» (арк.95). Підсумовуючи результати рейду сумських партизанів у Карпати, наголошувалося: «1) У зв'язку з тим, що іншими з'єднаннями не був виконаний наказ УШПР з виходу на південь – наша частина опинилася одна й вела нерівну боротьбу з противником. Це дало противнику можливість всі сили кинути лише на нас. 2) Противнику вдалось завдати нам серйозних втрат, проте основні сили він не розбив і бойового духу не зламав. 3) В усій Галичині підготовлено ґрунт для розвитку партизанського руху, а якби в Галичину пішло ще 2–3 з'єднання партизанів, то партизанський рух міцно охопив би всю Галичину. 4) Українські партизани довели, що вони можуть виконувати самостійно стратегічні завдання» (арк.100–101).

Важливим доповненням до звіту може слугувати хроніка бойових дій Сумського партизанського з'єднання, яка охоплює період Карпатського рейду. У ній містяться відомості про рух партизанів із 12 червня по 5 серпня 1943 р., і далі – про вихід із Карпат окремих шести груп (усього було сім) та їх збір на хуторі Конотоп Житомирської області, починаючи з 6 серпня й закінчуючи 4 жовтня. Так, група на чолі з С.А.Ковпаком здійснювала вихід 6 серпня – 30 вересня; очолювана М.І.Павловським – із 6–7 серпня по 22–25 серпня; Ф.Д.Матющенком – із 6 серпня по 30 вересня; П.П.Вершигоровою – з 7 серпня по 12 вересня; Г.Я.Базимою – з 12 серпня по 4 жовтня; В.М.Кудрявським і П.О.Брайком – із 17 серпня по 24 вересня (спр.81, арк.5–14).

Також значну цінність при дослідженні подій Карпатського рейду мають карти та схеми, оскільки вони містять умовні позначення, нанесені як під час походу, так і після його завершення. Зокрема, у фонді з'єднання відклалася мапа рейду в Карпати (спр.156, арк.8), а також схеми окремих бойових операцій: прориву кільця оточення північніше с. Рапшівці (12 липня 1943 р.); бою за міст через р. Дністер і форсування р. Ломниця (15–16 липня); бою в Карпатах (19 липня – 5 серпня); бою за м. Делятин (прорив блокади в ніч із 3 на 4 серпня); оточення та зачищення Чорного лісу при виході з Карпат окремих груп з'єднання (24–25 серпня); виходу з оточення (спр.156, арк.1–8; спр.82, арк.79–86).

Згадується про Карпатський рейд також і в рапортах С.А.Ковпака на ім'я Й.В.Сталіна (спр.42, арк.1–8) та М.С.Хрущова (спр.42, арк.12–22). Приміром,

для можливості порівняння статистичних даних щодо його результатів, поданих у звіті про похід, наводимо окремі цифри з рапорту Й.В.Сталіну: вбито 4708 німців, пущено під укіс 29 ворожих ешелонів, розбито 43 паровози та 468 вагонів, знищено 41 нафтову вежу, 17 нафтосховищ, 2 нафтопереробних заводи та понад 50 тис. т нафтопродуктів, підірвано 468 автомобілів, 10 бронемашин і танків, зруйновано 14 залізничних і 38 мостів на шосейних дорогах (арк.6).

Не менш важливим джерелом слугують також звіти, рапорти, донесення, бойові записки командування окремих партизанських загонів у штаб з'єднання з узагальненими даними про бойову діяльність у період рейду, особовий склад загонів і зміни в ньому: Путивльського (1-й батальйон) – спр.47, арк.25–26 зв.; Глухівського (2-й батальйон) – спр.47, арк.14–15; спр.49, арк.19–20, 21–25; Шалигінського (3-й батальйон) – спр.49, арк.77–79 зв. Наприклад, у рапорті командира Глухівського партизанського загону П.Л.Кульбаки та начальника штабу І.Є.Лисиці на ім'я С.А.Ковпака про бойову діяльність у період із 12 червня по 1 жовтня 1943 р., датованому 10 жовтня, містяться дані про кількість бійців підрозділу напередодні виходу в рейд та на час його завершення: на 12 червня 1943 р. у загоні нараховувалося 272 чол. (102 українця, 53 росіянина, 79 білорусів, 38 представників інших національностей; 16 жінок), а на 1 жовтня – 182 чол. (за нашими підрахунками – 178) (67 українців, 42 росіянина, 53 білоруса, 16 інших національностей; 7 жінок) (спр.47, арк.14). Щоправда, у звіті про бойову діяльність загону за той самий період, датованому 2 листопада 1943 р., подаються дещо інші, уточнені, дані про кількісні втрати партизанів – 120 чол. (35 убитих, 21 поранений (евакуйовані в тил на лікування), 64 зниклих безвісти) (спр.49, арк.25).

Відклалися у фонді з'єднання й численні рапорти, зведення, донесення командирів батальйонів, рот, груп, окремих партизанів про бойові, диверсійні та розвідувальні операції, матеріально-технічне забезпечення, відкомандування чи переведення бійців, випадки порушення дисципліни (спр.48, арк.15–18, 21, 31, 38–39, 45–48, 53–54, 74; спр.64, арк.25–31; спр.76, арк.96–117; спр.77, арк.1–32; спр.90, арк.134–135; спр.92, арк.79–84; спр.94, арк.99–105; спр.98, арк.81–82 зв.; спр.247, арк.17–18).

Надзвичайно цінне джерело для вивчення чисельного й бойового складу Сумського партизанського з'єднання – зведені дані, таблиці, стройові записки як по формуванню загалом, так і по батальйонах, ротах, групах (спр.102, арк.17–23, 45–51, 63, 67, 71–76, 81–83, 88, 93, 108–110; спр.103, арк.12, 21, 83–86). Тут міститься детальна інформація про кількість партизанів у різні періоди рейду (в тому числі за національністю, партійністю, статтю); про озброєння, наявність боєприпасів, інше матеріальне забезпечення; про людські та матеріальні втрати під час походу тощо.

Інформацію про учасників Карпатського рейду можна віднайти в переліках особового складу по з'єднанню й окремо по загонах. Так, у справі №114 зберігається список на 1447 партизанів, датований 1943 р. і підписаний С.А.Ковпаком та Г.Я.Базимою. Такий самий список на 1446 осіб містить справа №186 а. Наприкінці його червоним олівцем зроблено запис про

загибель у Карпатах 67 бійців Путивльського загону. Слід зазначити, що цей документ потрапив до архіву лише в 1984 р. від безпосереднього учасника Карпатського рейду, начальника штабу окремого кінного дивізіону Сумського партизанського з'єднання й діловода С.П.Тутученка, який вів його особисто, у тому числі й під час походу. Справа №116 безпосередньо стосується учасників Карпатського рейду та містить списки бійців і командирів окремих батальйонів, підрозділів (арк.1–28). Крім того, у фонді зберігаються списки, сформовані як до виходу Сумського партизанського з'єднання в похід, так і після його завершення, аналіз яких дозволяє отримати детальну біографічну інформацію та зробити ґрунтовні висновки про учасників Карпатського рейду (спр.117–118, 121, 186, 228). Списки зазвичай містять повні анкетні дані партизанів: прізвище, ім'я, по батькові, рік і місце народження, національність, партійність, освіта (загальна, військова), служба в армії, звання, місце роботи, займана посада до вступу в партизанський загін, дата вступу, звідки прибув, посада у загоні, переміщення по службі, нагороди, склад сім'ї та її місце проживання тощо.

Додаткове джерело для вивчення подій Карпатського рейду – щоденникові записи його учасників. Так, у фонді зберігаються нотатки комісара з'єднання С.В.Руднева (спр.85 – рукописний, спр.84 – машинописний примірники) та командира Шалигінського партизанського загону Ф.Д.Матющенка (спр.86). Слід зазначити, що щоденник С.В.Руднева вперше було опубліковано ще в 1949 р., пізніше він передруковувався ще декілька разів, щоправда з вилученням певних фрагментів тексту⁶. У 2005 р. його частина ввійшла до збірника документів про Карпатський рейд⁷. 2010 р. з ініціативи ЦДАГО України вперше без скорочень побачили світ щоденники провідних партизанських командирів, у тому числі й повний текст записів С.В.Руднева⁸. Витяг зі щоденника Ф.Д.Матющенка вперше було опубліковано 2005 р.⁹

Свій щоденник С.В.Руднев вів власноруч, записи робив олівцем у шкільному зошиті в період із 7 травня по 25 липня 1943 р. Історики-архівісти припускають, що це лише частина щоденникових записів комісара Сумського партизанського з'єднання. Вони були знайдені під час виходу партизанів з оточення в Карпатах мінером-підривником П.М.Вороньком і передані на зберігання в партійний архів Інституту історії партії при ЦК КП(б)У. Про це свідчить його записка, додана до рукопису (спр.85, арк.56).

Щоденник командира Шалигінського партизанського з'єднання Ф.Д.Матющенка охоплює період із 1 червня по 28 липня 1943 р. Це машинописний текст у двох примірниках (спр.86, арк.1–26, 28–53), в якому детально описується діяльність з'єднання у ході Карпатського рейду, зокрема підготовка до виходу в похід, у тому числі стан очолюваного автором загону; рух

⁶ Руднев С.В. Щоденник про Карпатський рейд. – 2-ге вид. – К., 1949. – 76 с.; *Його ж.* Щоденник про Карпатський рейд. – 3-тє вид. – Станіслав, 1960. – 84 с.; *Його ж.* Легендарный рейд (Дневник о Карпатском рейде. Письма). – Ужгород, 1967. – 200 с.

⁷ Від Полісся до Карпат: Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання... – С.188–213.

⁸ Партизанская война на Украине: Дневники командиров партизанских отрядов и соединений: 1941–1944. – С.78–130.

⁹ Від Полісся до Карпат: Карпатський рейд Сумського партизанського з'єднання... – С.214–223.

партизанів, бойові дії та їх результати; взаємовідносини з українськими націоналістами, настрої місцевого населення.

На окрему увагу заслуговують трофейні матеріали – оригінали листівок із наказами, розпорядженнями, зверненнями окупаційних органів влади (спр.161, арк.62, 64–65, 67, 73–75, 80–85), де міститься інформація про сумських партизанів (у документах уживається термін «бандити»), а також заклики до населення щодо боротьби з ними та до бійців-ковпаківців – із заохоченням до дезертирства. Зокрема, наказ сільськогосподарського коменданта, старости району, жандармерії старостам Волочиського району Кам'янець-Подільської області стосувався мобілізації до жандармерії людей, коней, возів, упряжі та зобов'язував усіх повідомляти про наявність партизанів (арк.62). У зверненнях до українського населення за підписом СС-поліцайфюрера дистрикту Галичина містився заклик допомогти «спільно знищити останки цієї банди та її провідника» (йдеться про сумських партизанів і С.А.Ковпака). Давалися вказівки: «Слідкуйте за цією бандою, за її появою та просуванням та оголошуйте негайно в найближчій поліцейській станиці. Цим допоможете ви повернути знову лад і спокій у ваших селах». На завершення «за голову провідника цієї банди на прізвище Колпак» пропонувалася винагорода (100 тис. злотих) і містився детальний опис зовнішності С.А.Ковпака (арк.65, 80). У кількох своїх зверненнях до особового складу партизанського з'єднання керівник поліції дистрикту Галичина закликав покидати загони та приєднуватися до німецьких збройних сил (арк.67, 73–75, 81).

Становлять інтерес повідомлення про «знищення Сумського партизанського з'єднання», датовані 17, 18 і 22 серпня 1943 р. Так, 17 серпня населення інформували: «У Східній Галичині розбито банду, якою керував шеф бандитів Колпак. Малі рештки банди, що втекли на Південне Поділля, стоять там тепер перед загиблю. Сам шеф бандитів Колпак не приймав участі в боях. На його місці згинув з бандою його заступник Руднев». Далі вказувалися кількісні втрати партизанів і стверджувалося, що з'єднання повністю знищене (спр.161, арк.83–84 зв.).

У справі №160 зберігаються машинописні копії документів української націоналістичної розвідки. Їх у роки війни зробив уже згаданий вище С.П.Тутученко та передав до архіву в 1976 р. Хронологічно вони охоплюють період від 14 липня по 9 серпня 1943 р. і є щоденними розвідувальними зведеннями про дії сумських партизанів (арк.1–15).

Як бачимо, у фонді ЦДАГО України зберігаються документи Сумського партизанського з'єднання – здебільшого оригінали або засвідчені копії, рукописні й машинописні примірники, написані в основному російською мовою та завірені підписами відповідальних осіб. Також у фонді відкладалася незначна частина матеріалів, які надсилалися в розпорядження керівництва з'єднання до відома й виконання. Так, крім уже описаних вхідних радіограм та інформаційних повідомлень УШПР, на увагу заслуговує витяг з оперативного плану дій партизанів України на весняно-літній період 1943 р. (спр.7, арк.35–38), де знаходимо інформацію про завдання, які покладалися на Сумське

партизанське з'єднання та про його чисельність (зокрема, зазначалося про близько 2 тис. бійців).

Таким чином, ґрунтовне вивчення документів про Карпатський рейд, зосереджених у фонді Сумського партизанського з'єднання, що зберігається у ЦДАГО України, дозволяє зробити висновки про їх видову та інформаційну повноту й різноплановість. Завдяки розумінню партизанським командуванням важливості ведення та забезпечення збереженості поточного діловодства у штабах з'єднання і його окремих підрозділів, сьогодні наукова спільнота має багату джерельну базу з історії Карпатського рейду. У повному обсязі у фонді відклалися накази з основної діяльності й особового складу по з'єднанню, а також частково – по окремих загонах; частина вхідних і вихідних радіограм; звіти, рапорти, донесення та інші документи про бойову, диверсійну, розвідувальну, політико-масову діяльність з'єднання й окремих партизанських загонів. Водночас значна частина матеріалів, які є невід'ємним джерелом дослідження рейду в Карпати, зберігаються в інших фондах ЦДАГО України: радіограми та листування – у фондах Українського штабу партизанського руху (ф.62, оп.1) та Центрального комітету КП(б)У (ф.1, оп.22); стенограми бесід із безпосередніми учасниками рейду – у фонді Комісії з історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. (ф.166, оп.3); власноручні записи командира Сумського партизанського з'єднання С.А.Ковпака – у його особовому фонді (ф.241). Загалом же фонд Сумського партизанського з'єднання – один із найповніших серед інших, а зосереджені в ньому документи є важливим історичним джерелом.

The author in this article gives the full documents review about Carpathian raid of Sumy partisan unit under the command of S.A.Kovpak during June – October, 1943. These materials are concentrate in the combination fund at the Central State Archive of Public Organizations of Ukraine.

Keywords: *Sumy partisan unit, Carpathian raid, Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, document.*

